

טיפול שורש בפערים

דן בן-דוד

במאמרי הקודם ("לכו ללמוד" 26.12.05), תיארתי את הקשר ההדוק בין השכלה לבין רמת החיים, קשר המתבטא בהבדלים של עשרות אחוזים בשכר ובסיכויים להיות מועסק. בהיעדר מדיניות הולמת, תהליך הצמיחה יכול לתרום לא מעט להגדלת הפערים.

צמיחה כלכלית משקפת שינויים מבניים במשק – מחקלאות לתעשיות קלות כמו טקסטיל ואחר כך לתעשיות כבדות ומתוחכמות ולשירותים. תמונת היצוא של ישראל ממחישה את מימדי השינויים. בשנת 1950, 48% מהיצוא היה חקלאי לעומת 27% יצוא תעשייתי ללא יהלומים. ב-2003, החקלאות תרמה 2% בלבד בזמן שהיצוא התעשייתי ללא יהלומים הגיע ל-61% מסך היצוא. בעשור וחצי האחרונים ניתן לראות כיצד השתנה היצוא התעשייתי. חלקו של יצוא ההי-טק היה 30% מסך היצוא התעשייתי ללא יהלומים ב-1990 – וב-2003 זה כבר גדל ל-46%.

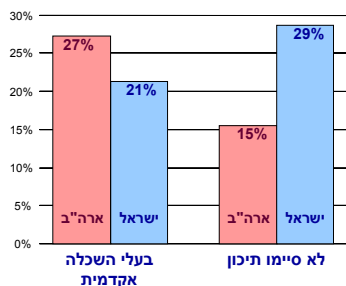
שינויים מבניים כאלה מגבירים מאוד את הביקוש במגזר העסקי לעובדים משכילים ומיומנים – על חשבון הביקוש לעובדים בעלי השכלה נמוכה. ככל שהביקוש לעובדים משכילים גדל, נוצר מחסור יחסי, מה שמעלה את שכרם של עובדים אלה ומגביר את סיכוייהם למצוא עבודה. אצל בעלי השכלה נמוכה, התמונה הפוכה.

זהו תהליך שעוברת כל חברה מערבית – וככל שפותחים את המשק, התחרות רק גוברת ומאיצה את הצמיחה. לכאורה, הפתרון פשוט למדי. נראה כאילו הדאגה לחלשים מחייבת האטת תהליך הצמיחה. לא יכולה להיות אי-הבנה בסיסית יותר של האפשרויות העומדות בפנינו.

יש צורך לשנות את תמהיל ההשכלה בשוק העבודה הישראלי מקצה לקצה. מי שחושש מהצפת השוק בבעלי השכלה גבוהה אשר יתקשו למצוא עבודה מתעלם מהגידול הניכר והמתמשך של הביקוש לעובדים אלה. בארה"ב למשל, הוכפל מספר בוגרי האוניברסיטאות במהלך שנות ה-70 וה-80. אך במקום ששכרם ירד כתוצאה מהצפה לכאורה של השוק, שכרם עלה כי הביקוש לעובדים משכילים גדל עוד יותר כתוצאה מתהליך הצמיחה.

השכלה של בני 25+ בשנת 2002

השוואה בין ישראל לארה"ב

מקור: דן בן-דוד, אוניברסיטת תל-אביב
עיבוד נתוני סקר הכנסות של הלמ"ס ושל משרד החינוך האמריקאי

הגרף משקף חלק מההבדלים העיקריים בינינו לבין החברה האמריקאית. מבין מי שגילים 25 ומעלה, רק 15% מהאמריקאים לא סיימו תיכון לעומת 29% מהישראלים. ל-27% השכלה אקדמית שם לעומת 21% כאן. הבדלים אלו באים לידי ביטוי, בין השאר, בשיעור תעסוקה של 62% בארה"ב ב-2004 לעומת 49% בלבד בארץ – ובפערים ענקיים בהכנסות בין שתי המדינות.

כמו כן, להשכלת האוכלוסיה השפעה גדולה על רמת הפריון במשק – ולזה השפעה מכרעת על קצב הצמיחה הכלכלית. פרוץ העבודה בארה"ב, כפי שהוא בא לידי ביטוי בתוצר לשעת עבודה ב-2004, גבוה ב-44% מפריון העבודה בישראל. אין זה מקרי שרמת החיים שם, שהיתה גבוהה משלנו לפני כשלושה עשורים, כמעט שהכפילה את עצמה מאז, בזמן שרמת החיים אצלנו גדלה בכ-50% בלבד. במדינה הניצבת כאי בים של עוינות, נסיגה מתמדת ברמת החיים הישראלית לעומת המדינות המובילות במערב מהווה סיכון קיומי.

הגברת רמת החיים הכללית לצד הגברת רמת החיים של העניים יכולות וצריכות ללכת ביחד. לצד הגברת התמיכה במי שבאמת אינם יכולים להתמודד עם השינויים המבניים – כגון קשישים ונכים – יש להפנות סיוע נרחב לשאר באמצעים אחרים שיאפשרו להם לשדרג את יכולתם האישי. את החינוך היסודי והעל-יסודי חייבים לשפר באופן משמעותי כדי שיותר ילדים יוכלו לסיים תיכון ולהגיע להשכלה הגבוהה. אך לא רק בילדים יש לשים את הדגש. בהינתן החשיבות המכרעת של ההשכלה, המדינה חייבת ליזום תוכנית "הזדמנות שניה" מקיפה, זמינה ומסובסדת לכל מבוגר שירצה להשלים ולשדרג את השכלתו – בצירוף, בין השאר, תחבורה ציבורית נגישה, מהירה וזולה עם תוכניות העשרה איכותיות וזולות לילדים אחר הצהריים שיאפשרו להוריהם למצות את יכולתם.

אין פתרונות קסם בכלכלה. הגיע העת ליישום רפורמה מבנית ומערכתית בכל ההיבטים הקשורים בשוק העבודה – ותוכניות כאלה כבר קיימות – שתאפשר לתעל את הכוחות הכלכליים לכיוונים הרצויים, במקום להלחם בכוחות אלה באופן מלאכותי, יקר וחסר תועלת.